

**Ставовите на
македонскиот
граѓански сектор за
програмирањето на
ИПА фондовите за
2014-2020 година во
Македонија**

Декември 2012

I. Ставовите на македонскиот граѓански сектор¹ за учество на јавноста во програмирањето за 2014-2020 година во Македонија

1. Вовед

Учеството на јавноста е столб на партиципативната еколошка демократија во секое современо општество. Основната претпоставка е дека граѓаните и сите други засегнати страни, особено еколошките граѓански здруженија, мора да учествуваат во донесувањето и спроведувањето на еколошките закони, како и во донесувањето на сите одлуки кои ја засегаат животната средина. Учеството на јавноста е неопходен елемент кој им овозможува на граѓаните да го потврдат правото на здрава животна средина во пракса, а истовремено и да ја исполнат својата должност во заштитата на животната средина. Корист од учеството на јавноста имаат и донесувачите на одлуки, бидејќи учеството на јавноста обезбедува дополнителни информации, со што се зголемува веројатноста дека донесената одлука нема да има штетно влијание врз животната средина и полесно ќе биде прифатена од пошироката јавност.

Сепак, важно е да се истакне дека правото на учество на јавноста не е цел сама по себе. Формално, декларативно спроведување на ова право не е доволно за исполнување на основната цел – јавноста реално да влијае врз крајната одлука.

Правен предуслов за учеството на јавноста во Република Македонија постои веќе подолго време. Изминаа дванаесет години, од ратификувањето на Архуската конвенција и седум години од почетокот на процесот на „хармонизација на нашето законодавство со законодавството на ЕУ“. Во последнава година нашето практично искуство со учество во донесување одлуки и креирање политики најпосле има и светли примери. Сепак, за жал, во повеќегодишното активно учество во процесите на носење одлуки и креирање политики од областа на животната средина, нашиот заклучок во голема мера се поклопува со забелешката од последниот Извештај на Европската комисија: „заинтересираните страни не се вклучени во процесот на донесување одлуки“.

Нашето искуство покажува дека во најголемиот број случаи во Македонија нема ефективно и реално учество на јавноста во донесувањето одлуки и креирање политики од областа на животната средина. Наспроти исполнување на суштината на одредбите за учество на јавноста во најголем број случаи надлежните органи посветуваат внимание само на формалното исполнување на зборот на Законот, занемарувајќи ги реалните потреби на засегнатата јавност. Наведениот проблем е најсилно изразен во процесот на издавање на интегрираните еколошки дозволи, која е сложена новина во нашето законодавство и истата не и е позната на општата јавност.

---

¹ Овие ставови се изготвени во текот на неколку работилници на граѓанските организации кои делуваат на полето на заштита на животната средина и надополнети од страна на Еко-свест и Фронт 21/42 со вовед.

Локалното население е особено неинформирано за суштината на еколошките дозволи и воопшто за нивните права во постапката (на пример на последната јавна расправа за нацрт интегрираната дозвола за Макстил дискусијата беше исполнета со стручни и технички детали и огромен број на информации кои на локалното население не му значат нешто за последиците со кои секојдневно живее ниту истите може да ги разбере).

Во главните постапки кои овозможуваат учество на јавноста согласно Законот за животна средина (ОВЖС², СОВЖС³ и ИСКЗ⁴ постапките), сеуште постои еднонасочна комуникација со надлежните органи – доставуваме коментари, но не добиваме одговор кои од коментарите се прифатени, кои не, и причините поради тоа – што доведува до тоа јавноста да нема сознание на кој начин нејзиното учество влијаело врз крајната одлука. Не ретко се случува надлежните органи да ја вклучат јавноста во постапките само за да „изрежираат“ легитимитет на (веќе донесената) одлука. Нашето искуство покажува дека најчесто јавноста се вклучува во постапките од областа на животната средина „бидејќи така налага Законот“, без да и се остави можност да влијае врз суштината на крајната одлука. Дури и во случаите кога доставуваме издржани и стручно елаборирани коментари, истите се одбивани без никакво образложение.

Надлежните органи, вклучувајќи го и Министерството за животна средина и просторно планирање, многу често ја занемаруваат Уредбата за учество на јавноста во текот на изработката на прописи и други акти, како и планови и програми од областа на животната средина. Овој квалитетно уреден подзаконски акт овозможува вклучување на јавноста во изработката на закони и други прописи и плански документи во најраната фаза од постапката. Сепак, без оправдани причини, надлежните органи не ја почитуваат оваа Уредба, што во пракса значи дека во најголемиот број случаи не ја определуваат засегнатата јавност уште на почеток од постапките; не ги покануваат локалните жители и еколошките граѓански здруженија директно на јавна расправа; ниту пак одговораат на сите пристигнати забелешки и коментари во периодот на консултации.

Зајакнување на соработката со граѓанското општество и учество на јавноста е предуслов и составен дел од политичките критериуми кои секоја држава – кандидат треба да ги постигне со цел членство во ЕУ. Практиката на одредени држави ја потврди потребата од учество на јавноста во рамките на процесот на програмирање, односно планирање на активностите во претпристапниот процес (најсвеж пример за ова претставува Република Хрватска).

---

² Оцена на влијанието врз животната средина која се спроведува за планирани државни и приватни проекти.

³ Стратешка оцена на влијанието врз животната средина која се спроведува за одредени стратегии, планови и програми.

⁴ Интегрирано спречување и контрола на загадувањето – механизам со кој преку издавање дозвола со конкретни мерки за намалување на загадувањето и негативното влијание врз животната средина, се регулираат загадувачките индустрии.

Со цел што поуспешен процес на програмирање, односно планирање на активностите на Република Македонија, кои финансиски ќе бидат поддржани од ЕУ во рамки на Инструментот за пред пристапна помош, сметаме дека се неопходни соодветни механизми за консултации и соработка со невладините организации и други актери на граѓанското општество се со цел да се обезбеди реално и ефективно учество во овој процес.

Согласно провизорната временска рамка, во текот на 2012, Владата на РМ треба да подготви свои стратешки цели во однос на ИПА, а во текот на 2013 да подготви национални стратегии, стратешки документи и оперативни програми за имплементација на Инструментот за пред-пристапна помош во Македонија.

Граѓанскиот сектор во Македонија има интерес да се вклучи во програмирањето на европските фондови за периодот 2014-2020 година бидејќи смета дека европските фондови треба да се искористат во правец на приближување на Македонија кон ЕУ и нејзините цели. Владата на РМ треба да ги признае и прифати граѓанските организации за партнери во програмирањето, бидејќи тие се релевантен чинител во општеството, а воедно можат многу да придонесат кон формулирањето на позитивни и корисни иницијативи и проекти. Се надеваме дека погоре споменатото искуство ќе служи како опомена за тоа како **не** треба да се проведе процесот на учеството на јавноста во носењето на релевантните документи кои се дел од овој процес.

Сметаме дека Владата на РМ пред почетокот на процесот на програмирање активно и навремено треба да обезбеди пристап до сите релевантни документи потребни за програмирањето по електронски пат: постапки, нацрт верзии на документи, програми, стратегии, подготвителни документи за програмирањето и реализацијата, детални информации за проектите и критериумите за нивен избор, составот на комисиите за избор на проекти, студии за оцена на влијание врз животната средина, листи на избрани проекти, извештаи и сл.

Креирање на посебна веб страница за објава на сите релевантни документи ќе биде од голема корист во процесот на програмирање.

За оваа намена, креирање на посебна веб страница (како дел од постојна веб страница или посебна) може да биде од голема корист бидејќи би ги содржела сите документи на едно место. Многу е важно самиот процес на програмирање да биде јасен за сите чинители. Затоа, акцент треба да се стави на објаснувањето на постапките на сите чинители во процесот. Објавување на постапките на назначената веб страница ќе придонесе до тоа, сите чинители да имаат единствено разбирање на постапките, што ќе го олесни процесот и ќе ја намали веројатноста од недосразбирања во текот на спроведувањето.

Сите релевантни документи набројани погоре, исто така треба навремено да бидат поставени на веб страницата на македонски јазик. Од големо значење е јазикот на овие пишани документи да биде македонски, а не англиски, иако документите можеби првично се подготвуваат на англиски јазик.

Транспарентност во работењето ќе се обезбеди со објавување на членовите на комисиите за избор на проекти и нивните извештаи од работните средби, како и листите на избраните проекти и студиите за оцена на влијание врз животната средина. Релевантните програми и стратегии, исто така треба да се објавени и лесно достапни по електронски пат.

2. Предлози и препораки за програмирањето

2.1. Конкретни предлози за фазата на програмирање:

- Треба да се постават јасни правила и постапки за процесот на програмирање, и Владата да се придржува кон нив,
- Стратешките цели треба да се резултат на консултации со сите засегнати страни,
- Треба да се воспостави посебен Комитет за мониторинг кој ќе го надгледува програмирањето во целост и ќе обезбеди интегрирано и синхронизирано програмирање,
- Програмирањето треба да е резултат на работата на работни групи составени од еднаков број различни партнери (вклучувајќи го и граѓанскиот сектор) и сите учесници треба да имаат гласачко право,
- Работните групи треба да се воспостават на транспарентен начин а списокот на членови да е јавно достапен,
- Нацрт програми (документи) треба да се јавно достапни за коментирање, со реални и прифатливи рокови,
- Работните групи треба да одговорат на примените коментари по документите, вклучувајќи издржани образложенија за прифаќање/одбивање на коментарите,
- Треба да се обезбеди право на жалба доколку одредена страна не е задоволна од одговорот односно од начинот на известување и вклучување на јавноста во процесот на програмирање,

Што би требало да се објави?

- ✓ постапки,
- ✓ нацрт верзии на документи,
- ✓ програми, стратегии,
- ✓ подготвителни документи за програмирањето и реализацијата,
- ✓ детални информации за проектите и критериумите за нивен избор,
- ✓ составот на комисиите за избор на проекти,
- ✓ студии за оцена на влијание врз животната средина,
- ✓ листи на избрани проекти,
- ✓ извештаи.

- Програмирањето треба да тече заедно со Стратешката оценка врз животната средина⁵ која ќе започне рано во фазата на програмирање и ќе ја вклучи јавноста.

2.2. Конкретни предлози за фазата на реализација:

- Треба да се овозможи обука за засегнатите страни (граѓанските организации/ претставници), за да учествуваат и да ги разберат процесите,
- Треба да се обезбеди помош, обуки и поддршка на потенцијалните учесници на конкурси за доделување фондови,
- Европска комисија треба да обезбеди финансиска поддршка за граѓанските здруженија кои ќе учествуваат во овие процеси,
- Владата треба редовно да објавува информации за реализацијата на проектите преку Интернет, односно веб страниците,
- Експерти од граѓанските здруженија треба да бидат вклучени во постапките за оценка и избор на проекти,
- Трошоците за превоз на сите партнери кои учествуваат во планирањето, мониторингот и оцената/изборот на проектите треба да се покриени.

2.3. Конкретни предлози за фазата на набљудување/мониторинг:

- Треба да се воспостави еден Комитет за мониторинг кој ќе го надгледува спроведувањето на сите оперативни програми во земјата. Освен овој, за секоја Оперативна програма треба да има посебен Комитет за мониторинг, што е досегашна пракса,
- Во Комитетите треба да има еднаков број претставници од различните партнери и истите да се избираат на транспарентен начин,
- Граѓанските здруженија треба да бидат присутни во сите комитети, и истите да имаат гласачко право,
- Граѓанските организации треба да можат да си изберат и назначат свој/и претставник/ци во Комитетите, а надлежните институции не би требало да влијаат врз овој процес,

---

⁵ За препораки во однос на Стратешка оценка на влијание врз животната средина, види поглавје 1.4

- Не треба да постојат никакви ограничувања или посебни барања за учеството на претставниците на граѓанските организации во Комитетите. Тие треба да се третираат еднакво со останатите членови.

2.4. Конкретни препораки во однос на спроведување на Стратешка оцена на влијание врз животната средина (СОВЖС)

- Стратешката оцена на влијание врз животната средина (СОВЖС) треба да се спроведе рано во фазата на планирање – односно да отпочне паралелно со подготовка на Стратешка рамка за ИПА, Стратешкиот документ и Оперативните програми,
- СОВЖС треба да ги оцени ефектите на документите/програмите врз климата,
- Препораките и приоритетите од СОВЖС треба да се вклучени во договорите (Стратешки документ) кои ќе се потпишат помеѓу ЕК и Владата.
- Влијанијата врз животната средина треба соодветно да се проценат од страна на СОВЖС, а не да се остават за оценка преку постапката за оцена на влијание врз животната средина (ОВЖС).
- Учеството на јавноста во постапката за СОВЖС не треба да е замена за учеството на јавноста во процесот на подготовка на оперативните програми.
- Учеството на јавноста во постапката за СОВЖС треба да го следи Европското и националното законодавство и да е ефективно, ефикасно и партиципативно организиран процес.
- Системот на индикатори/извештаи треба да е согласно Директивата за СОВЖС на ЕК (2001/42/ЕС, член 10).

II. Ставови на граѓанското општество⁶ за енергетската ефикасност и обновливите извори на енергија во Македонија

1. Вовед

Енергетскиот сектор во Македонија е премногу зависен од увозот на фосилните горива, како што се нафтата и природниот гас, со цел да биде во можност да обезбеди електрична енергија, греење и гориво. Секој македонски денар потрошен на овој увоз на енергија, сепак, е денар кој локалната и националната економија го губат. Во однос на актуелната ситуација со ОИЕ, според Државниот завод за статистика во 2010 година, производството на обновлива енергија во Република Македонија беше во состав: дрво (огревно дрво, дрвени отпадоци и друг растителен отпад), геотермална топлина, хидроелектрична енергија и биодизел. Во 2010 година, бруто-примарното производство на обновлива енергија се состои од: дрво (огревно дрво, дрвени отпадоци и друг растителен отпад), 748 023 м³; геотермална топлина, 3 384 243 м³; хидроенергија, 2 429 283 MWh и биодизел 1 999 тони. Најголеми потрошувачи на дрво (огревно дрво, дрвени отпадоци и друг растителен отпад) во 2010 година се домаќинствата, со учество од 91%, а на останатите сектори отпаѓаат 9% од финалната енергетска потрошувачка (на дрвото). Најголем потрошувач на геотермална топлина во 2010 година е земјоделството со 83.4%, додека останатите сектори учествува со 16,6% во финалната енергетска потрошувачка (на геотермалната топлина). Загубите во дистрибуцијата на геотермалната вода изнесуваат 10,45% од бруто-примарното производство.⁷

Енергетските ресурси кои најчесто се користат во вкупната потрошувачка на примарна енергија во 2006 година се: јаглен (45,5%), сурова нафта и увезени нафтени производи (35%), проследено со биомаса (6%), увезена електрична енергија (5,6%), хидроенергија (5,1%), природен гас (2,4%) и геотермална енергија (0,4%). Од друга страна, во потрошувачката на финална енергија (2006) најчестите извори на енергија беа: нафтени производи со 42% и електрична енергија со 32%; проследено со биомаса (10%), топлина (7%), јаглен (7%), природен гас (2%) и геотермална енергија (1%).

Статистичките податоци што се наведени погоре, исто така, покажуваат дека постоечките модели на користење на енергијата во Македонија доведуваат до значителни негативни влијанија врз животната средина, што се должи на интензивното користење на јаглен, загадувањето од согорувањето на горивата, уништувањето на шумите и деградацијата на земјиштето (од прекумерната употреба на дрво за гориво). Овие се главните проблеми што доведуваат до тоа да енергетскиот сектор стане неодржлив на долг рок, и кои придонесуваат кон загадување на животната средина,

⁶ Воведот во овој документ беше подготвен од страна на Еко-свест и Аналитика.

⁷ Државен завод за статистика, Соопштение, Енергија, Бр. 6.1.11.92, 30.11.2011.

како и здравствени проблеми, високо ниво на загуби на енергија и ниска енергетска ефикасност во постројките за греење. Сепак Македонија е богата со земјоделски производи и земјоделски остатоци, кои се недоволно искористени во производството и потрошувачката на биомаса, и тие претставуваат потенцијален огромен извор за добивање на пелети и греење особено во руралните делови на земјата.

Табела 1: Отпадна биомаса од сечењето на шумите, преработката на дрво и земјоделството кои можат да бидат економски корисни за комбинирано производство на електрична и топлинска енергија

Биомаса	Илјади тони годишно
Остатоци од шуми	20
Остатоци од преработка на дрво	10
Остатоци од земјоделство	35
Вкупно	65

Од 65 илјади тони отпадна биомаса од сечење на шуми, преработка на дрво и од земјоделство во постројки за комбинирано производство на топлина и електрична енергија може да се добие околу 50 - 70 GWh електрична енергија и 120 – 180 GWh топлинска енергија, зависно од потребите и расположивиот конзум на топлинска енергија.⁸ Повластените тарифи за произведувачите на електрична и топлинска енергија од биомаса изнесуваат:

Табела 2: Службен весник, бр. 176, декември 2011, страна 10

Инсталиран капацитет на централата	Повластена тарифа евроценти/kWh
≤ 1MW	11
> 1MW	9

Проблемите со зависноста од јаглен на земјата и користењето на електричната енергија за греење се влошуваат со бавниот развој на ОИЕ и ЕЕ (енергетска ефикасност) на државно и локално ниво. Друг голем проблем произлегува од неефикасното ракување со централното греење (ЦГ) во главниот град - Скопје. Во овој поглед, до минатата година ЦГ иако беше приватизирано и ги имаше одделено своите функции, се уште во голема мера беше сопственост на компанијата "мајка", тнр. Топлификација група, сопственик и на "ќерките" компании кои беа одговорни за синџирите на производство, снабдување и дистрибуција за градот Скопје. Како единствен снабдувач на греење за главниот град, Топлификација ја злоупотребуваше оваа позиција оставајќи ги жителите со скапи услуги без нивно фактичко подобрување. Крајниот резултат е зголемен број на незадоволни жители кои се исклучени и се исклучуваат од ЦГ и кои сега се грејат или на електрична енергија или со дрва. Овие

⁸МАНУ, стратегија за искористувањето на обновливите извори на енергија во Република Македонија до 2020 година, страна 41.

не се ефикасни средства за греење за така голем град, а со тоа се создаваат и уште поголеми проблеми како загадувањето и зголемувањето на увозот на енергија, како и бројни несакани ефекти како што е зголемувањето на трговскиот дефицит на земјата.

Сепак од 1 јануари 2013 година ситуацијата е сменета и се уште е непознат развојот на настаните во поглед на централното греење во Скопје. Новонастанатата ситуација е дека Топлификација е купена од „Балкан Енерџи Ресурс“ формирана во Кипар. Регулаторната комисија за енергетика одлучи лиценците за производство, снабдување и дистрибуција на топлинска енергија да и ги додели на фирмата ќерка на „ТЕ-ТО“⁹ и на руската „Синтес Груп“¹⁰. Останува да се види што новите сопственици ќе направат со проблемите пренесени од старата компанија.

Други идентификувани проблеми се: недоволно инвестирање во ОИЕ и ЕЕ на државно и особено на локално ниво. Проблемот е слоевит но главно се сведува на отсуство на расположливи кредити или средства посебно наменети за овие проекти. На пример, само неколку банки обезбедуваат кредити за "зелени" проекти, па дури и оние кои тоа го прават наметнуваат високи каматни стапки и цела низа на други услови. Понатаму, физички лица не можат да ги користат можностите исто како правните субјекти за инвестирање во ОИЕ. Не постои законска основа која дозволува физички лица да продаваат електрична енергија во случај тие да ја произведуваат од ОИЕ (соларни панели на пример) - наместо тоа, тие можат да ја користат само за лични потреби. Дистрибутерите на електрична енергија не се обврзани да купат електричната енергија под повластена тарифа, освен ако таа не испорачана од правно лице. Од друга страна, бизнис секторот се соочува со ограничувања од бавната и неефикасна администрација, дури и во случаи каде постои голем интерес за инвестирање во ОИЕ. Ниските цени на електрична енергија за крајните корисници и комплицираните административни процедури за давање на овластувања, дозволи и лиценцирање продолжуваат да биде пречка за соодветното заживување на обновливите извори на енергија во земјата. Подготовките во областа на обновливите извори на енергија се на добар пат иако потенцијалите за обновлива енергија во земјата не се ефикасно искористени.¹¹

Покрај тоа, голем број од посиромашните региони се со ограничени средства на располагање, а и слабата куповна моќ на самите луѓе, го прави инвестирањето во ЕЕ и ОИЕ во Македонија потешко отколку што тоа е во земјите од ЕУ. Затоа ниската свест за можностите кои ЕЕ и ОИЕ ги нудат за раст и развој не се единствениот проблем, тука голема улога игра исто така и економската реалност на повеќето луѓе: инвестирањето во обновливи извори на енергија или во мерки за енергетска ефикасност се смета за скапо и од домаќинствата и фирмите во ситуација кога цената на електричната енергија е се уште во голема мера субвенционирана и пониска од нејзината пазарна вредност. Поради оваа ситуација, за нив е повеќе економски одржливо да ја користат електричната енергија за греење, што веќе достигнува едно

⁹ ТЕ-ТО АД електрана (когенеративна централа) се бави со производство на електрична енергија и со снабдување со топлинска енергија на системот за централно греење на град Скопје. ТЕ-ТО е заедничко вложување/потфат на Топлификација, Скопје и Негуснефт, Москва (Синтез група). Повеќе информации на: <http://www.te-to.com.mk/index.php>

¹⁰ Руска компанија со инвестиции во Македонија.

¹¹ ЕК, Извештај за напредокот на Република Македонија, Брисел, 10.10.2012.

загрижувачко ниво, отколку да инвестираат во енергетска ефикасност во згради или хибридни системи за греење од обновливи извори на енергија кои се поскапи, но се повеќе еколошки (на пример да се инсталираат соларни колектори + котли на биомаса). На тешката ситуација може да се додаде и фактот дека во Македонија засега единствената мотивација дадена за ОИЕ се повластените тарифи за инвеститорите. Не постои ниту еден Фонд за енергетска ефикасност, ниту даночни олеснувања за домаќинствата подготвени да инвестираат во ЕЕ мерки или ОИЕ, ниту пак било која од институтците надлежни за ова најавиле дека тоа ќе се промени во блиска иднина.

Понатаму, други проблеми со кои се соочува Македонија во енергетскиот сектор се: ниската свест, посебно за можностите кои биомасата ги нуди во областите каде што земјоделството е основна дејност, заедно со речиси непостоечката поддршка од државата за поголем развој на употребата на овој тип на биомаса. Корупцијата во енергетскиот сектор е уште едно релевантно прашање кое што се уште не е решено ниту на државно ниту на локално ниво.

Гореспоменатите предизвици и проблеми се главните причини зошто постои зголемена потреба за финансирање од ЕУ во овој сектор. Предвидените мерки за постигнување на целта поставена во Стратегијата за енергетика на Македонија за намалување на потрошувачката за 21% не се доволни за остварувањето на целта. Со цел да се справат со овие проблеми, граѓанските организации се решија да излезат со неколку конкретни предлози од Повелбата за енергетска ефикасност и обновлива енергија, поглавје за финансиска поддршка од достапните фондови на ЕУ кои што треба да бидат испорачани во одредени утврдени временски рамки. Главната идеја е да се искористат европските фондови за остварување на целите на ЕУ-20/20/20 политиката во Македонија, и да се даде приоритет на користењето на сончевата, геотермалната и ветерната енергија, како и на одржливото искористување на биомасата на локално ниво, да се подобри енергетска ефикасност во јавните и станбените објекти, како и ефикасноста на централното греење. Сите овие во моментот имаат сериозен недостаток од финансии од државата.

2. Приоритети за финансирање од Инструментот за претпристапна помош (ИПА) во Македонија

2.1. Производство на топлинска енергија од обновливи извори

Геотермалната, сончевата енергија, одржливата локална биомаса (остатоци од земјоделското производство) треба да бидат приоритет, со цел да се обезбеди одржливо и еколошко греење за целата земја. Кога станува збор за биомасата, најефикасен начин за искористување е комбинираното производство на електрична енергија и топлина преку когенеративни постројки кое што треба да биде приоритет.

Постои потреба да се инвестира во локално одржливо производство, преработка и дистрибуција на биомаса за когенеративно производство на топлина и електрична енергија. Треба да се обезбеди поддршка за локални и регионални проекти со редовни извори на биомаса надвор од регионот на Град Скопје, а особено во руралните региони низ Македонија каде што постои недостиг од расположлива алтернатива за грејни решенија, но во исто време производството на земјоделските остатоци е доста присутно. Критериумите за одржливост на култивацијата и употребата на биомасата треба да бидат така направени за да се избегнат штетните ефекти врз животната средина и неефикасното користење на биомасата.

ИПА фондовите треба да се користат со цел да се постигнат 20/20/20 таргетите на ЕУ, а во енергетскиот сектор да ги поддржат и приоритизираат локалните проекти за искористување на соларната, геотермалната и ветерната енергија.

Дополнително од големо значење се и воведувањето на мерки на енергетска ефикасност во јавни и резиденцијални објекти како и подобрувањето на централното греење. ЕУ фондовите треба да се искористат за проекти кои инаку не можат да добијат средства од комерцијалните банки.

2.2. Енергетска ефикасност во резиденцијални и јавни објекти

- Енергетско моделирање на постојните станбени и јавни згради со високи нивоа на ефикасност,
- Поддршка за изградба на нови објекти со скоро нула енергетски стандард.

2.3. Мерки на енергетска ефикасност во централното греење

Треба да бидат достапни средства за проекти за сложеното реновирање на целиот систем, вклучувајќи ги и следните мерки наредени по приоритет:

- Потрошувачка – енергетско моделирање на згради, вклучувајќи ја и инсталацијата на индивидуални мерачи на топлина во становите,
- Дистрибуција - намалување на загубите во системот,

- Производство - подобрување на ефикасноста, префрлување од фосилни горива на биомаса и други обновливи извори на енергија. Инвестициите во центри за производство на топлина треба да бидат прилагодени на новонастанатата ситуација на пониска побарувачка на топлина и пренасочени во енергетски ефикасен систем на дистрибуција и објекти.

2.4. Техничка инфраструктура - “паметни мрежи (smart grids)”

- На регионално ниво на Југоисточна Европа, како дел од Договорот за енергетската заедница и во прекуграничните области. Сепак приоритет треба да се даде на врските меѓу самиот регион, а не на оние дизајнирани главно за извоз на електрична енергија во ЕУ,
- Помош во истражување и развој во оваа област на национално и на регионално ниво,
- Елементи на паметни мрежи и подобрувања во регионалната дистрибутивна мрежа за да се овозможи поврзување на ОИЕ особено во руралните и економски неразвиените региони.

2.5. Зајакнување на капацитетите на државната и локалната администрација

- Владините и општинските службеници, како и домаќинствата - потенцијални корисници - треба да се стекнат со посебни знаења и вештини за подготовка на ОИЕ и ЕЕ проекти што ќе бидат финансирани од фондовите на ЕУ,
- Соработката со граѓанското општество треба да се подобри, и треба да се овозможи трансфер на знаење (јавно-приватно, странство-дома),
- Треба да се изготват дополнителни истражувања и студии за идните инвестиции во овој сектор, а тие треба да обезбедат решенија, како и идеи за проекти подобни за финансирање од ЕУ.

III. Ставови на граѓанските организации за финансирање на секторот транспорт преку ЕУ фондови во Република Македонија

1. Вовед

Финансирањето на развојот на транспортната мрежа во Македонија во периодот од 2007-2011 година преку ЕУ фондовите се реализираше преку Инструментот за пред пристапна помош (ИПА). За функционално искористување на фондовите, во Македонија во 2007 година е подготвена Оперативната програма за регионален развој (ОПРР) која претставува основен програмски документ за дефинирање на условите за давање Европска помош во рамките на транспортната инфраструктура и инфраструктурата за животна средина.

ОПРР ги утврдува приоритетите за финансирање во два одвоени сектори – транспорт и животна средина. Програмата има четири приоритетни оски, кои содржат соодветни мерки и подобни активности. Оските кои се однесува на транспортот се:

1) Приоритетна оска 1. Завршување на Автопатот Коридор X

Со следната мерка:

Мерка 1.1 – Надградба на преостанатите делници долж Коридор X на ниво на автопат и

2) Приоритетна оска 2. Подобрување и модернизирање на транспортната инфраструктура

Со следните мерки:

Мерка 2.1 Подобрување на железничката инфраструктура долж основната регионална мрежа на Југоисточна Европа, и

Мерка 2.2 Подобрување на патната инфраструктура долж основната регионална мрежа на Југоисточна Европа.

Табела 1. Финансиски алокации за приоритетните оски 1 и 2 за 2007-2009 и 2010-2011 (ревизија)¹²

2007-2011	Вкупно	ИПА финансирање	Национален придонес	Стапка на финансирање	ИПА
Приоритетна оска 1	52.941.180	45.000.000	7.941.180	85%	
Мерка 1.1	52.941.180	45.000.000	7.941.180	85%	
Приоритетна оска 2	25.383.062	21.575.600	3.807.462	85%	
Мерка 2.1	25.383.062	21.575.600	3.807.462	85%	
Мерка 2.2	0	0	0	0	

¹² Извор Студија „Користењето на фондовите на ЕУ во Македонија“, ноември 2012, Институт за европска политика

Од вкупно 128 милиони евра на целата Програма, најголемата инвестиција е во секторот за транспорт и за неа се издвоени скоро 61%. Соодносот помеѓу приоритетите за транспорт и животна средина, не земајќи ја во предвид оската за техничка помош, е 64:36. Мерките на оската за транспорт се фокусирани на подобрување и модернизирање на патиштата и железничките линии во чии рамки е предвидена имплементација на еден голем инфраструктурен проект долж Коридор X, или “Изградба на останатите делници на Коридор X на ниво на автопат”¹³.

Во Оперативната програма за регионален развој со ревизијата во 2009 година направен е напор проектите да се во согласност со приоритетите на ЕУ, односно, да се намали транспортот кој емитува многу CO₂ и е не-еколошки. Согласно промените, акцент се става на поддршка на проектите за железници што е исто така приоритет и на Националната стратегија за транспорт.

Предизвици во транспортниот сектор

Во својата аспирација за приклучување кон Европската унија, во делот на транспортот Македонија се соочува со голем број предизвици и обиди за балансирање помеѓу Европските и националните цели. Од една страна, Европските цели до 2050 се амбициозни дури и за членките на ЕУ и Македонија се наоѓа во незавидна состојба да се обидува да ги достигне, а од друга страна, да се соочува со недостигот од основна функционална транспортна мрежа на национално ниво. Сепак, она што е јасно е дека Европските пари би требало да бидат искористени за подобрување и унапредување на мрежата во согласност со целите на ЕУ, односно за намалување на емисиите на јаглерод диоксид. Идентификуваните потреби за потенцијалните надградби на патната мрежа на национално ниво на пример, би требало да останат во рамки на буџетските средства.

---

¹³ Извор Студија „Користењето на фондовите на ЕУ во Македонија“, ноември 2012, Институт за европска политика.

2. Предлози за финансирање на транспортниот сектор од ЕУ фондовите

Граѓанските организации сметаат дека следните иницијативи и проекти во рамки на Оперативната програма за транспорт за периодот од 2014-2020 година треба да се поддржат од страна на ЕУ фондовите во Македонија:

2.1. Финансирање само на одржлив транспорт

- Средствата од ЕУ но и од Европската инвестициона банка да се насочат исклучиво кон јаглерод-неутрални проекти за транспорт. Ова подразбира средствата да се насочат кон финансирање железнички сообраќај и одржлив градски (урбан) сообраќај а не автопатски решенија или аеродроми.

Како да се оцени дали проектот е за одржлив транспорт?

- ✓ Проектот да е согласен со целите на ЕУ за 20/20/20 за намалување на гасови со ефект на стаклена градина,
- ✓ Проектот да не нарушува или влијае врз идно Натура 2000 подрачје или постојно заштитено подрачје или Емералд подрачје, и да нема негативен ефект врз биодиверзитетот,
- ✓ Да ги почитува населените места (да се избегне креирање бучава и фрагментација),
- ✓ Да стимулира префрлање кон еколошки начини на транспорт, или да елиминира емисии на гасови,
- ✓ Проектот да не поддржува производство на агро-горива.

2.2. Отстранување на штетните субвенции за транспорт

Не треба да се дозволи финансирање на авиопревозот и патниот превоз (патишта) со ЕУ фондовите. Исклучок е доколку проектите предвидуваат:

- Мерки за смирување на сообраќајот и ја подобруваат безбедноста, како на пример, во централните области на градовите, каде е потребно стеснување на улиците или успорување на движењето на возилата со цел да се намали бучавата и загадувањето.
- Пополнување на недостатоци во мрежата каде нова изградба ќе придонесе кон намалување на емисиите кои вообичаено се емитуваат поради користење на долги делници.

2.3. Поддршка на трансформацијата на урбаниот сообраќаен систем

- Поддршка на интегрирани сообраќајни системи каде приоритет е стимулирање на користење одржлив транспорт и намалување на користење на индивидуални возила. Поддршката треба да се базира на добро развиени стратегии за управување со сообраќајот со јасни индикатори, како намалување на емисиите,

бучавата и вибрациите, автомобилските несреќи, должината на велосипедската инфраструктура и нејзината компактност, намалување на користењето горива и електрична енергија за масовен транспорт.

- Управување со просторот кој е окупиран од возила, бидејќи просторот е еден од најскапоцените работи во урбаните области. Возилата (автомобилите) треба да се потиснат надвор од централната област во градовите, а целиот паркинг во централната област да се наплаќа и да биде ограничен временски.
- Намалување на влезот на автомобили во градското подрачје каде се креира метеж кој ја зголемува потрошувачката на гориво и предизвикува губење време-воведување терминали за пренос од индивидуален кон масовен транспорт. Во овој дел не треба да се заборава непожелната тенденција на градските власти да промовираат проекти и активности кои носат многу повеќе автомобили во централните области (од трговски центри до проширување на улици). Ваквата тенденција треба да се избегне и да се воспостават нови трендови за да воедно се придонесе кон намалување на загадувањето (што е особено проблем во градот Скопје).
- Приоритет треба да е реализација на интегриран регионален сообраќаен систем кој може да пренасочи голем број корисници кон масовен транспорт. На пример, добро решение може да претставува воспоставување на брз, ефтин и функционален регионален систем за транспорт по железница кој ќе ги обедини градовите во близина на Скопје (Тетово, Куманово, Велес). Согласно, главната железничка станица во Скопје ќе треба да претставува транзитна точка која ќе може брзо и ефикасно да ги пренасочи патниците од еден на друг модул. Во исто време, треба да се размислува и за продолжување на линијата кон Скопскиот аеродром за да се овозможи одржлив и еколошки превоз на патниците до аеродромот.

Типови мерки кои треба да се промовираат:

- ✓ Мерки за смирување на сообраќајот, особено во густо населени места,
- ✓ Шеми за железница и јавен транспорт,
- ✓ Логистички транспортни центри, каде патниците лесно можат да се преместат од долги железнички превози на локален патен превоз,
- ✓ Воведување на посебни наплатни механизми- зони со намалени емисии, ограничени брзини и сл, се со цел да се стимулира преместување кон поеколошки начини на превоз,
- ✓ Интелигентни транспортни системи кои оневозможуваат избегнување на патната мрежа со наплата од страна на товарни превозници.

IV. Ставови на граѓанското општество во однос на идното финансирање од Инструментот за пристапна помош (ИПА) во Македонија

1. Вовед

Природните ресурси го зајакнуваат и стабилизираат функционирањето на европската и глобалната економија. Ресурсите како што се горивата, минералните и металните ресурси, но и храната, почвата, водата, воздухот, биомасата и екосистемите се клучни за развојот. Меѓутоа, овие ресурси во моментов се под огромен притисок од исцрпување, што ја елиминира можноста за искористување на ресурсите во иднината на ист начин на кој тоа се прави во сегашноста. Во таков случај, единствената можност која преостанува е оние оскудни ресурси кои се достапни да се користат на одржлив начин, а истовремено да се прави повторно искористување (реупотреба и рециклирање) на сите други ресурси кои е можно да се реупотребуваат или рециклираат.

Земајќи ја предвид состојбата со оскудноста на ресурсите, Европската Унија (ЕУ) во рамките на стратегијата Европа 2020 воспостави иницијатива за Европа која е ефикасна во користењето на ресурсите. Оваа иницијатива, наречена „Европа – ефикасна во користењето на ресурси“¹⁴ го поддржува преминувањето кон ниско-јаглеродна економија која е ефикасна во искористувањето на ресурсите и има цел да постигне одржлив развој. Зголемувањето на ефикасноста во користењето на ресурсите е клучно за обезбедување на раст и работни места за Европа. Со тоа ќе се отворат големи економски можности, ќе се подобри продуктивноста, ќе се намалат цените и ќе се поттикне конкурентноста.

Имајќи го ова предвид, Македонија како земја која е во процес на пристапување кон ЕУ нема друг избор освен да ги следи добрите примери на воспоставување на иницијатива за ефикасност во искористувањето на ресурсите и да работи кон целите на ЕУ.

Македонија е земја која е релативно богата со ресурси, особено кога станува збор за биолошката разновидност и водните ресурси. Меѓутоа, иако може да се рече дека ресурсите постојат, не може да се каже и дека ефикасно или одржливо се користат. Често приоритет се дава на економскиот развој кој резултира со губење на вредните и ретки природни ресурси. За да се постигне рамнотежа меѓу економскиот развој и заштитата на животната средина потребни се повеќе чекори и мерки на различни нивоа и во различни сектори, вклучително и подобрување на меѓуминистерската комуникација и соработка.

¹⁴ На англиски јазик терминот гласи: “A resource efficient Europe”

Во моментот, на ниво на ЕУ се одлучува за приоритетите за финансирање во периодот 2014-2020 година што претставува можност за македонските граѓани и институции да ги постават приоритетите за финансирање за Македонија преку ИПА фондовите, и за ефикасноста во користењето на ресурсите меѓу другите теми.

Од гледната точка на граѓанските организации во Македонија од особено значење е да се искористи оваа можност и да се изнесат гледиштата на овие организации во однос на темата на ефикасното искористување на ресурсите, меѓу другите теми. Заради подобра видливост и поголема јасност, гледиштата на организациите се организирани во две одделни теми: прашања од областа на управувањето со отпадот и прашања од областа на биолошката разновидност.

2. Управување со отпад

2.1. Која е целта?

Европските фондови во програмскиот период 2014-2020 година да инвестираат во мерки за управување со отпадот со кои би се осигурало дека се почитува хиерархијата за управување со отпад и дека одложувањето на вредните ресурси како отпад на депониите е сведено на минимум.

2.2. Каква е реалноста?

Во моментот, најголемиот дел од отпадот од домаќинствата во Македонија се одложува на депониите. Промената кон потрошувачко општество која се случува во изминатите 20 години резултираше со создавање на поголемо количество на отпад отколку било кога во историјата, од што следуваше појава на огромен проблем со справувањето со тој отпад бидејќи институционално земјата не беше подготвена за процесирање на толку големо количество на отпад. Ова понатаму предизвика преполнување на депониите и создавање на нови, несанитарни депонии.

Намалувањето, реупотребувањето и рециклирањето не се поставени како приоритети, или онаму каде што се поставени како такви, не се спроведуваат на соодветен начин, иако на одредени места се прават напори во тој правец. Исто така, можноста за компостирање на биоразградливиот отпад е речиси целосно запоставена. Согорувањето на отпадот, кое има штетни влијанија на човековото здравје преку загадувањето на воздухот, водата и загубата на ресурсите, засега претставува помал дел на системот за управување со отпад во Македонија.

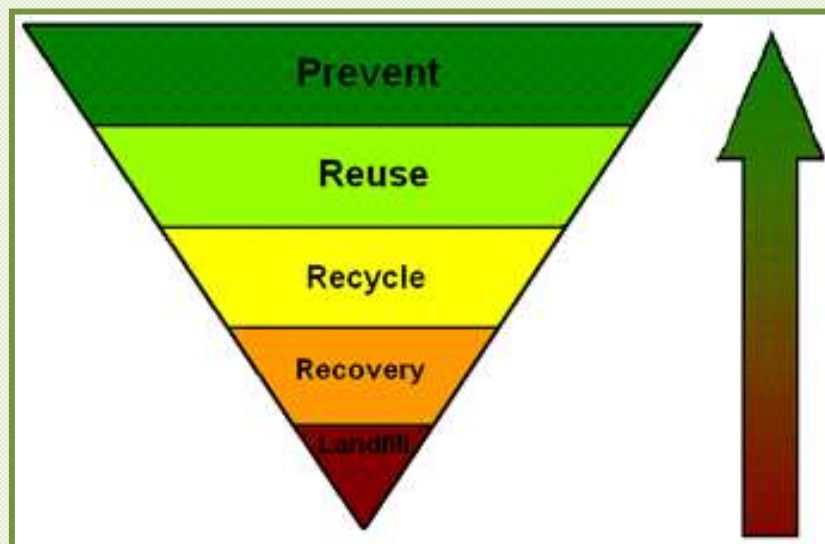
Во секој случај, реалноста е дека дури и земјите од ЕУ не се имуни на проблемот на управување со отпадот на начин кој од аспект на искористување на ресурсите не е ефикасен - на ниво на ЕУ секоја година се согоруваат во инсинератори или се одложуваат на депонии ресурси во вредност од околу 5 милијарди евра. Во одредени региони постојат добри практики, но отпадот сеуште претставува голем проблем.

Заради тоа, агендата „Европа 2020“ во рамки на иницијативата „Европа – ефикасна во користењето на ресурси“ има во вид справување со прекумерната консумација, како и реупотреба на ресурсите.

2.3. Кои се можностите?

Како општо упатство кое беше развиено во изминатите три децении се смета Европската хиерархија на отпадот. Ова упатство го дава редот на приоритети кој се претпочита како најпогоден при избирањето на практиките за управување со отпад и при одлучувањето за нив.

Хиерархијата во управувањето со отпадот (дијаграм подолу) всушност е хиерархијата составена од 5 чекори која е опишана во Член 4 од ревидираната Рамковна Директива за отпад (2008/98/EC). Член 4 од оваа Директива гласи:

„1. Следнава хиерархија на отпадот ќе се применува како приоритетен редослед во превенцијата на отпадот и во законодавството и политиките за управување со отпад:

- (а) превенција;*
- (б) подготовка за реупотреба;*
- (в) рециклирање;*
- (г) други видови на повраток, напр. повраток на енергија; и*
- (д) одложување.*

2. При применувањето на хиерархијата наведена во член 1, Земјите членки преземаат мерки за охрабрување на опциите кои даваат најдобар севкупен исход по животната средина. За ова е можно да е потребно одредени текови на отпадот да се одвојуваат од хиерархијата онаму каде тоа е оправдано заради размислување од аспект на животниот циклус на севкупните влијанија кои создавањето и управувањето со таквиот отпад ги имаат.“

2.4. Што можеме да направиме?

ЕУ фондовите треба да даваат приоритет на решенија кои се во согласност со хиерархијата на отпадот. Имајќи го ова предвид, ЕУ фондовите за следниот програмски период 2014-2020 година треба да се фокусираат на ефикасна употреба на ресурсите и да промовираат спречување на зголемувањето на волуменот на отпад, истовремено зголемувајќи ги рециклирањето и реупотребата на отпадот. Исто така, при донесувањето на одлуки за финансирање треба да се фаворизираат рециклирањето и компостирањето.

Спалувањето на отпадот (или инсинерацијата) треба да се избегнува како опција бидејќи не само што има неповолен ефект врз климатските промени преку испуштање на CO₂ и губење на енергијата, туку и го одложува потенцијалното подобрување во практиките на управувањето со отпадот, како што се реупотреба и рециклирање, најмалку за времетраење на работниот век на еден инсинератор (најчесто 20 години).

2.5. Препораки

Според македонските граѓански организации, ЕУ фондовите за следниот програмски период треба да се фокусираат на превенција на отпадот и на трите Р на управувањето со отпад кои се поставени како приоритети со Рамковната директива за отпад – Редукција, Реупотреба и Рециклирање.

Имајќи го ова предвид, ЕУ фондовите за Македонија во програмскиот период 2014-2020 година треба да ги фаворизираат следните видови на активности:

- Спречување на создавањето на отпад, вклучително и поддржување на почисти методи на производство, рационално купување и намалување на пакувањето. ИПА фондовите исто така треба да поддржуваат национални кампањи за рационално купување насочени кон граѓаните.
- Реупотреба на материјалите – промовирање на реупотребливи пакувања, трговија со половни производи и центри за поправки.
- Рециклирање и компостирање – промовирање и ширење на системи кои ја охрабруваат сепарацијата на отпадот во домаќинствата и обезбедување на соодветно постапување со отпадот сепариран за рециклирање и компостирање.
- Промовирање на анаеробната дигестија преку компостирање и користење на генерираниот метан за енергија.
- Искористување на Механичко-биолошкиот третман – спектар на технологии кои можат да се употребат во мал обем како крајна мерка за поврат на материјалите за рециклирање и компостирање. Овој тип на третман не може да го замени сепарирањето при собирање на отпадот бидејќи квалитетот на повратени материјали е низок, но го отстранува преостанатиот органски отпад

Овој документ е резултат од дискусиите на граѓанските организации кои делуваат на поле на заштита на животната средина одржани на серија работилници координирани од Еко-свест во рамки на активностите на CEE Bankwatch Network во Македонија.

од другиот отпад и резултира со стабилизирани отпад кој може релативно безбедно да биде одложен на депонија.

- Решавање на проблемите со т.н. историски отпад присутен во Македонија – ИПА фондовите можат да обезбедат поддршка на македонските институции за развивање на трајни решенија за „жешките точки со историски отпад“ во земјата.

3. Биолошка разновидност

3.1. Која е целта?

ЕУ фондовите во програмскиот период 2014-2020 година да се инвестираат во заштита на биолошката разновидност и екосистемите, особено во назначување на Натура 2000 подрачја и воспоставување на добри практики за управување со истите. Освен ова, заштитата на биолошката разновидност и екосистемите да претставуваат меѓусекторски хоризонтални прашања кои се дел од сите развојни планови, инфраструктурни проекти и од образованието.

3.2. Каква е реалноста?

Биолошката разновидност е прогласена за клучен приоритет од областа на животната средина во рамките на ЕУ, и следствено на тоа треба да биде и клучен приоритет за Македонија како земја која е во процес на пристапување кон ЕУ. Сепак, состојбата со биолошката разновидност во Македонија тешко може да се каже дека е поволна. И покрај тоа што Емералд мрежата е веќе воспоставена и што Директивите за птици и хабитати се транспонирани во Законот за заштита на природата, имплементацијата на правото на ЕУ поврзано со животната средина и на Натура 2000 мрежата сеуште не е започната. Понатаму, се планират и имплементираат различни инфраструктурни проекти без да се зема предвид заштитата на биолошката разновидност и екосистемите или со нивно минимално земање предвид.

Во минатото, ЕУ беше поставила мошне амбициозни цели за запирање на загубата на биолошката разновидност и на деградацијата на екосистемите кои требаше да бидат остварени до 2010 година. Тековно, ЕУ работи кон остварување на ревидираните цели кои се во согласност со Стратегијата за биолошка разновидност ЕУ 2020. Овие цели се: запирање на губењето на биолошката разновидност и деградацијата на екосистемските услуги во ЕУ до 2020 година, реставрирање на истите во најголема можна мерка и зголемување на придонесот на ЕУ кон избегнувањето на глобалната загуба на биолошката разновидност.

Причините поради кои не беа постигнати целите кои беа поставени за 2010 годна во однос на биолошката разновидност можат да се најдат главно во нецелосната или несоодветна имплементација на одредени правни инструменти или во нивната слаба интеграција во секторските политики. Ова понатаму има влијание на земјите кои се во процес на пристапување кон ЕУ бидејќи дава нејасни сигнали за важноста која се придава на спречувањето на загубата на биолошката разновидност и деградацијата на екосистемите.

Една од причините за денешната криза на биолошката разновидност во ЕУ, а и во Македонија како земја кандидат за членство во ЕУ, е што екосистемските услуги (како

што се: обезбедувањето на чиста вода, здрава храна и чист воздух за дишење; функцијата која шумите ја имаат во депонирањето на јаглеродниот диоксид, спречување на поплавите и контролата на ерозијата; намалувањето на значајните економски, социјални и територијални нееднаквости; економскиот раст, подобрениот квалитет на животот и одржливиот развој; можностите за нови работни места, туризам и рекреација; како и културните екосистемски услуги) често се потценуваат или не се сметаат за приоритет, а со тоа не се искористува нивната корист за општеството.

3.3. Кои се можностите?

ЕУ фондовите треба да се фокусираат на мерки кои ќе ја спречат загубата на биолошката разновидност, ќе ги одржат екосистемските услуги и ќе помогнат во адаптацијата кон климатските промени. Истовремено, особено внимание треба да се обрне на избегнување на финансирањето на мерки кои ќе дадат дополнителен придонес кон намалувањето или загубата на биолошката разновидност.

ЕУ фондовите треба да ги промовираат постоечките, но и нови решенија за еколошки „зелени“ инфраструктурни проекти, и доколку тоа е можно да ги избегнуваат или минимизираат „сивите“ инфраструктурни решенија со цел да се спречи загубата на биолошката разновидност.

Особено внимание треба да се посвети на финансирањето и управувањето на идната мрежа Натура 2000, но и на промовирање на создавањето и имплементацијата на планови за управување со Натура 2000 подрачјата во кои би се гледало подалеку од управување само со подрачјето кое е назначено како заштитено и кои би се проширувале на подрачје кое е надвор од заштитената зона со цел да се обезбедат најдобра можна заштита и мерки за управување со заштитеното подрачје, истовремено обезбедувајќи најдобра и најширока употреба на екосистемските услуги.

3.4. Што можеме да направиме?

Стратегијата 2020 на ЕУ за балансиран, одржлив и сеопфатен развој како приоритет под иницијативата „Европа – ефикасна во користењето на ресурси“ меѓу другото ги поддржува заштитата, вреднувањето и одржливото користење на биолошката разновидност, екосистемите и нивните ресурси.

Заштитата на биолошката разновидност и одржувањето на екосистемските услуги се тешки и на ниво на ЕУ, а уште повеќе за земјите во процес на пристапување кон ЕУ каде често заштитата на биолошката разновидност и економскиот развој се гелдаат како взаемно исклучиви. За заштитата на биолошката разновидност и екосистемите, според тоа, се потребни политики, финансирање и активности кои ги надминуваат заштитените подрачја и еколошките мрежи.

Земајќи го ова предвид, и имајќи на ги ум релевантните трошоци за активностите кои се потребни за запирање на губењето на биолошката разновидност и деградација на екосистемите, јасно е дека меѓусекторските политики и стратегии не се доволни, туку дека целите за спречување на загубата на биолошката разновидност треба да се рефлектираат и во ЕУ фондовите.

Овде приоритет е имплементацијата на мрежата Натура 2000, со акцент на назначување на подрачјата кои се тековно заштитени како Натура 2000 подрачја, а истовремено и назначување на нови подрачја кои се надвор од подрачјата кои се тековно заштитени во рамките на други еколошки мрежи. Исто така, неопходно е воспоставување на планови за управување со назначените подрачја, со цел да се обезбеди соодветно функционирање на Натура 2000 мрежата пред пристапувањето кон ЕУ.

Справувањето со другите причини за загуба на биолошката разновидност, како што се промената на употребата на земјиштето, фрагментацијата на екосистемите, и преоптеретувањето со ѓубрива, се уште една важна точка во ЕУ финансирањето за следниот период на финансирање 2014-2020 година. Од оваа гледна точка, ЕУ фондовите треба да се фокусираат на инвестиции кои би биле корисни за биолошката разновидност, како што е Зелената инфраструктура, и на управување со ризици засновано на екосистемите, наместо на фаворизирање на конвенционалните решенија за справување со ризиците по животната средина. Конвенционалните решенија за справување со ризиците во животната средина од типот на поплавување на реките, суши или лизгање на земјиштето, се најчесто брани, насипи, инфраструктура за наводнување и слично, кои имаат огромен негативен ефект на животната средина. Ваквиот ефект е можно да се избегне преку користење на решенија засновани на екосистемите како што се реставрација на сливните подрачја, заштита на планинските шуми и мудро планирање на просторот.

Имајќи го на ум обемот на влијанијата кој инвестициите од типот на транспортна и енергетска инфраструктура го имаат врз биолошката разновидност и деструкцијата или фрагментацијата на екосистемите, ЕУ фондовите мора да осигураат дека инвестициите кои се штетни за биолошката разновидност и екосистемите не се финансираат или кофинансираат од даночните обврзници на ЕУ.

И покрај тоа што законодавството за биолошка разновидност и заштита на природата генерално е воспоставено во Македонија, инвестициите од ЕУ фондовите исто така треба да осигураат дека процедурите за Оцена на влијанието врз животната средина и за Стратешка оцена на влијанието врз животната средина се спроведуваат уште во најраните фази на планирањето на проектите и се користат со цел да се осигура дека инфраструктурните развојни проекти нема да имаат неповолен ефект врз биолошката разновидност и екосистемите. Во случај проектот да има негативен ефект врз биолошката разновидност или екосистемите, но мора да се имплементира поради повисок јавен интерес, би требало да се воспостави механизам кој ќе осигура дека проектите кои се финансирани од ЕУ мораат да ги реставрираат ненамерно или намерно оштетените екосистеми и хабитати.

Бидејќи воспоставувањето на мрежата Натура 2000 често бара големи прилагодувања од локалното население, особено населението кое живее во назначените подрачја или нивната околина, и имајќи во вид дека мнозинството од населението во Македонија сеуште не е запознаено со Натура 2000, од ЕУ фондовите е потребно да се финансираат национални кампањи за биолошка разновидност и Натура 2000 со цел да се обезбеди подобра прифатеност и подобра имплементација на мрежата. Исто така, како дел од кампањите за подигнување на свеста и со цел идните генерации да бидат подготвени да живеат на начин кој е ефикасен во смисол на користењето на ресурсите, но и да се осигура дека заштитата на биолошката разновидност и екосистемите се имплементира и во иднина, меѓусекторските политики во врска со заштитата на природата не треба да бидат ограничени само на инвестициите и на директните мерки на заштита, туку треба и да се вклучат и во образовниот систем преку интегрирање во образовните програми на енергетски ефикасното живеење, како и заштитата на биолошката разновидност и користа која ја имаме од екосистемите.

3.5. Препораки

Според македонските граѓански организации, ЕУ фондовите за следниот програмски период 2014-2020 година треба да се фокусираат на:

- Целосна имплементација на мрежата Натура 2000, вклучително и воспоставување на ефективни планови за управување и реставрација на подрачјата кои е потребно да се реставрираат.
- Соодветно просторно планирање кое ги зема предвид превенцијата на ризиците, заштитата на шумите и планините, адаптацијата кон климатските промени и е поткрепено со решенија кои се безбедни за екосистемите и се од корист за сите засегнати страни.
- Избегнување на финансирање на проекти кои имаат негативни ефекти врз биолошката разновидност, како што е транспортната инфраструктура и посветување на особено внимание на мерки и механизми кои ја осигуруваат нивната безбедност.
- Обучување и градење на капацитети кај централната и локалната администрација за заштита на биолошката разновидност и Натура 2000; ажурирање на базата на податоци за биолошката разновидност во Македонија и обезбедување на слободен пристап до сите податоци во неа за сите засегнати и заинтересирани страни.
- Обучување и техничка поддршка на локалното население и приватниот сектор за можностите за финансирање на заштитата на биолошката разновидност преку други програми на ЕУ.
- Воведување на образовни програми за ефикасност во користењето на ресурсите, биолошката разновидност и придобивките од екосистемите во образовните системи на сите нивоа на образование.

Овој документ е резултат од дискусиите на граѓанските организации кои делуваат на поле на заштита на животната средина одржани на серија работилници координирани од Еко-свест во рамки на активностите на CEE Bankwatch Network во Македонија.

За повеќе информации:

Ана Чоловик Лешоска

Еко-свест

ana@bankwatch.org

02 3217 247